

LAPIDES ORIENTE PETITI: Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΣΤΙΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΒΙΔΙΟΥ

Το πρώτο ερώτημα που ανακύπτει, όταν θέλει κάποιος να ασχοληθεί με την απεικόνιση της Ανατολής, είναι η σημασία του όρου ‘Ανατολή’. Σε μια πρώτη ανάγνωση ο όρος έχει φυσικά γεωγραφική διάσταση, ωστόσο δεν θα πρέπει να μείνει κανείς μόνο σε αυτή. Η Ανατολή πρωτίστως αποτελεί και ένα βασικό στοιχείο του ευρωπαϊκού πολιτισμού και κουλτούρας. Όπως αναφέρει και ο Said, αποτελεί μία από τις «βαθύτερες και πιο έμμονες εικόνες του Άλλου».¹

Όπως λοιπόν εύκολα γίνεται αντιληπτό, το πρώτο που θα πρέπει να οριστεί για να προχωρήσει η έρευνα είναι τα γεωγραφικά όρια της Ανατολής. Λαμβάνοντας ως σημείο αναφοράς τη Ρώμη, το εύκολο συμπέρασμα είναι ότι για τους Ρωμαίους η Ανατολή ξεκινούσε από την Ελλάδα και εκτεινόταν ως τα ανατολικά όρια του τότε γνωστού κόσμου. Ωστόσο, αν και από γεωγραφική άποψη το παραπάνω δεν είναι άτοπο, μάλλον δεν θα πρέπει να αρκεστεί κανείς σε αυτό. Ο γεωγράφος Στράβων, σύγχρονος του Οβιδίου, προβαίνει και σε έναν ιδεολογικό διαχωρισμό. Τοποθετεί τους Έλληνες σε μια ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους λαούς της αυτοκρατορίας λόγω του πολιτιστικού τους υπόβαθρου και ουσιαστικά τους θεωρεί προδρόμους της ρωμαϊκής παγκόσμιας τάξης. Ουσιαστικά, θεωρεί ότι μαζί με τους Ρωμαίους οι Έλληνες αποτελούν τους δύο πολιτισμένους λαούς της αυτοκρατορίας.² Επομένως, τα γεωγραφικά και ιδεολογικά όρια της Ανατολής ως προς τους Ρωμαίους θα πρέπει να μετατοπιστούν ανατολικότερα της Ελλάδας και ουσιαστικά θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι αυτά περιλαμβάνουν τα εδάφη των ελληνιστικών βασιλείων της νοτιοανατολικής λεκάνης της Μεσογείου (Μ. Ασία, Συροπαλαιστίνη, Αίγυπτος), την περιοχή της Μεσοποταμίας και της Παρθικής Αυτοκρατορίας και την Ινδία. Ανατολή, όμως, είναι και η Καρχηδόνα, λόγω της φοινικικής της προέλευσης και ταυτότητας.³

Αν και σχετικά εύκολα είναι δυνατό να οριστεί το γεωγραφικό εύρος που καλύπτει η Ανατολή, είναι αρκετά δυσκολότερο να γίνει το ίδιο και σε επίπεδο ιδεολογίας. Η Ανατολή δεν είναι μόνο ένας γεωγραφικός χώρος, αλλά και μια διανοητική κατάσταση, ένας τρόπος ζωής και αντίληψης. Βέβαια, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ιδεολογική εικόνα της δεν αποτελεί αποκλειστικά ρωμαϊκό δημιούργημα, καθώς οι Ρωμαίοι τη βασίζουν πάνω στο ήδη διαρθρωμένο από τους Έλληνες δίπολο πολιτισμένου και βαρβάρου, το οποίο εμφανίζεται ήδη από την κλασική εποχή.⁴ Είναι σαφές, επομένως, ότι κάθε εξέταση του «Άλλου» που προέρχεται από την Ανατολή σχετίζεται με την αντιμετώπιση του θέματος από την ελληνική σκέψη πριν από τη ρωμαϊκή του εξέλιξη.⁵ Η Ανατολή συνδέθηκε με τη θηλυπρέπεια, την απάτη, τη μαλθακότητα, την αδυναμία στη μάχη, τη διαφθορά, την (αταίριαστη με τα ρωμαϊκά ήθη) πολυτέλεια, την υποταγή, τη διασάλευση των

¹ Said (1996) 13.

² Muñiz Grivaljo (2011) 139-147.

³ Parker (2011) 7. Η σύνδεση της Ανατολής με την Καρχηδόνα επιτρέπει και τη σύνδεση ολόκληρου του αφρικανικού Νότου με τα γνωρίσματα της Ανατολής.

⁴ Ο Said αναφέρει ότι κάθε συγγραφέας που γράφει για την Ανατολή αντλεί τη γνώση του από τους προγενέστερους. Said (1996) 3. Είναι, μάλιστα, χαρακτηριστικό ότι η εικόνα των Ρωμαίων για την Ινδία είναι ουσιαστικά η εικόνα που είχε δημιουργηθεί από την εποχή των ελληνιστικών βασιλείων και των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου, βλ. Parker (2011) 6.

⁵ Η δημιουργία της έννοιας του βαρβάρου και η σημασία της κατά την κλασική εποχή στην τραγωδία αναλύονται λεπτομερώς από τη Hall (1989) 54-158. Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης εξετάζονται τόσο τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν τους βάρβαρους κατώτερους από τους Έλληνες, όσο και εκείνα που αφορούν ενάρετη διάσταση της ζωής έξω από τα όρια του πολιτισμού, τη διττή δηλαδή σημασία του βαρβαρικού ως άγριου αλλά και ως ενάρετου ταυτόχρονα.

κοινωνικών δομών, την τυραννία, την υβριστική υπερηφάνεια, την ασέβεια και την παρακμή, λόγω του ανεπτυγμένου της υλικού πολιτισμού.⁶ Ωστόσο, δεν πρέπει να στέκεται κανείς μόνο στην αρνητική εικόνα, η οποία, ομολογουμένως, είναι αυτή που κυριαρχεί. Η Ανατολή είναι ταυτόχρονα και κοιτίδα πολιτισμού.⁷ Ο Αινείας ξεκινά από την Τροία της Φρυγίας για να ιδρύσει τη Ρώμη, ακόμα και αν αυτό προϋποθέτει την απεμπόληση της ανατολικής του ταυτότητας και την άφιξή του πλέον στην Ιταλία ως 'tabula rasa', ώστε τελικά εκεί να αποκτήσει και να διαμορφώσει μια νέα, ρωμαϊκή ταυτότητα.⁸ Επιπλέον, το αλφάβητο είναι φοινικικής καταγωγής, ενώ πολλές ρωμαϊκές λατρείες εισάγονται από την Ασία.

Αν και η Ανατολή ως θέμα υπάρχει ήδη από την εποχή των λυρικών (η όποια σύνδεση των Τρώων με την έννοια του ανατολίτη στον Όμηρο είναι επισφαλής),⁹ με τον Αλκαίο να αναφέρεται στους Τρώες με το επίθετο «Φρύγες» (fr.42.15PLF), το πρώτο ουσιαστικά οριενταλιστικό κείμενο είναι οι *Πέρσαι* του Αισχύλου. Με βαρβαρικά θέματα ασχολούνται και οι υπόλοιποι τραγικοί (π.χ. *Βάκχες*, *Εκάβη*, *Ρήσος* του Ευριπίδη, η αποσπασματική *Ανδρομέδα* του Σοφοκλή), ενώ τα χαρακτηριστικά των λαών που ζούσαν ανατολικά της Ελλάδας απασχολούν και τον Ηρόδοτο στην ιστορία του. Επίσης και στον Θουκυδίδη υπάρχει αναφορά στη θρακική φιλαργυρία (2.97). Το δίπολο βαρβαρότητα – πολιτισμός / ελληνισμός θα αποτελέσει έναν από τους βασικούς πυλώνες του έργου του Πολυβίου, ο οποίος θα είναι και αυτός που θα γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στον ελληνισμό και τους Ρωμαίους, ιδιαίτερα στο 6^ο βιβλίο του.¹⁰

Οι Ρωμαίοι συγγραφείς συνεχίζουν την παράδοση των Ελλήνων προκατόχων τους. Προφανώς η αφετηρία για τη διερεύνηση της απεικόνισης της Ανατολής είναι η

⁶ Balsdon (1979) 61-67, όπου γίνεται και εκτενέστερη αναφορά στα ελαττώματα που απέδιδαν οι Ρωμαίοι στους ανατολικούς (και όχι μόνο) λαούς. Με το θέμα των κινδύνων της Ανατολής για τον ρωμαϊκό τρόπο ζωής έχουν ασχοληθεί πολλοί μελετητές, όπως οι Zanker (2009) 91-101, Wyke (1992) 98-117, Nauta (2007) 85-87 & 89-92, Hardie (2007) 97-98, Muñiz Grijalvo (2011) 138-139.

⁷ Said (1996) 13. Βέβαια, αν και ο Said αναγνωρίζει και την ύπαρξη αυτής της διάστασης στην Ανατολή, αρκείται να απλουστεύσει την πραγμάτευση του θέματος στη Ρώμη στην απλή αναφορά ότι τα ρωμαϊκά κείμενα απλά τόνιζαν την κατώτερη θέση της Ανατολής, Said (1996) 76. Η διττή διάσταση της Ανατολής (με τη χρήση του παραδείγματος της Φρυγίας) είναι ξεκάθαρη στον Hardie (2007) 93-101. Επίσης με το θέμα έχει ασχοληθεί εκτεταμένα η Hall (βλ. υποσημείωση 5).

⁸ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσέγγιση του Russo (2014) 589-597 στη χρήση του τρωικού μύθου στο πλαίσιο του ρωμαϊκού επεκτατισμού. Τη μετάβαση του Αινεία από την τρωική στη ρωμαϊκή ταυτότητα εξετάζει ο Nauta (2007) 87, 89-92. Ο Αινείας σταδιακά σε ολόκληρη την *Αινειάδα* εμφανίζεται να χάνει τα αντικείμενα εκείνα που τον συνδέουν με την Τροία (π.χ. οι τιάρες του Πριάμου στο 7.247 που χαρίζονται στον Λατίνο), ενώ τελικά ο ίδιος ο Δίας (12.820-40) αναφέρει ότι οι Τρώες θα αποκτήσουν την ιταλική virtus, παύοντας ουσιαστικά να είναι ανατολίτες, όπως τόσο συχνά είχαν κατηγορηθεί (π.χ. από τον Numanus Remulus στο 9^ο βιβλίο).

⁹ Αν και η Hall (1989) 25-29 παρατηρεί ότι η επιορκία των Τρώων στην *Ιλιάδα* συνδέθηκε αργότερα με τους βαρβάρους, δεν μπορεί να λεχθεί το ίδιο για τους ακρωτηριασμούς και τη βεβήλωση των πτωμάτων στην οποία επιδίδονται και οι Τρώες και οι Αχαιοί. Η αντίληψη του Τρωικού πολέμου ως σταυροφορίας ενάντια σε υποδεέστερους ανατολίτες ακυρώνεται εντελώς από την *Οδύσσεια*, που αντιμετωπίζει με σεβασμό την Τροία.

¹⁰ Ο Champion (2004) 46 κ.ε. αναφέρει ότι κατά την ελληνιστική περίοδο η αντίληψη του ποιος είναι βάρβαρος και ποιος όχι περνά λόγω των βασιλείων των Επιγόνων σε μια διαφορετική φάση και εξαρτάται πλέον από την παιδεία και όχι την καταγωγή. Βασιζόμενος σε αυτή την παρατήρηση αναλύει το έργο του Πολυβίου τόσο όσον αφορά τη σχέση Ελλήνων και Ρωμαίων (και το γιατί θα πρέπει να θεωρηθεί ότι οι Ρωμαίοι πλησιάζουν τον ελληνικό κόσμο) όσο και την ανωτερότητα που οι τελευταίοι επιδεικνύουν (με την ιδιότητα του κοινωνού του ελληνισμού) σε σχέση με άλλους λαούς. Ξεκάθαρο παράδειγμα της συγκεκριμένης αντίληψης είναι η άποψη του ιστορικού ότι οι Ρωμαίοι είναι ανώτεροι των Φοινίκων και των Λιβύων λόγω των πολιτικών τους θεσμών (τους οποίους θεωρεί ως το καλύτερο παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο θα πρέπει οι ελληνικές αρετές της λογικής, της τάξης και εγκράτειας να εφαρμόζονται) στο 6.52.10-11.

ιστοριογραφία. Πράγματι, τόσο ο Λίβιος όσο και ο Σαλλούστιος φαίνεται ότι είναι επηρεασμένοι από μια συγκεκριμένη αντίληψη σχετικά με τους ανατολίτες. Είναι ενδεικτικό ότι ακόμα και κείμενα στα οποία – θεωρητικά τουλάχιστον – θα περίμενε κανείς μια εξευγενισμένη εικόνα των βαρβάρων, δεν ξεφεύγουν από τη συνηθισμένη οριενταλιστική αντίληψη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού είναι η *Epistula Mithridatis* του Σαλλουστίου, όπου ανεξάρτητα από την κριτική στην Ρώμη, ο Μιθριδάτης εμφανίζεται δέσμιος των ‘ανατολίτικων’ πεποιθήσεων του σχετικά με την πολιτική, είναι ευθυνόφοβος, υποκριτής και συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά του ανατολίτη μονάρχη που αποστρέφονταν οι Ρωμαίοι.¹¹

Για την Ανατολή, επίσης, γράφουν συγγραφείς όπως ο Κικέρωνας (*Pro Flacco*) και ο Οράτιος (αποκορύφωμα αποτελεί η ωδή 1.37). Ο Βεργίλιος στηρίζεται στο δίπολο Ανατολής–Δύσης στην *Αινειάδα* του, προκειμένου να δημιουργήσει τη ρωμαϊκή ταυτότητα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται την ιστορία της Διδούς και της Καρχηδόνας στα βιβλία 1-4 καθώς και εκείνη της Κλεοπάτρας στο 8^ο,¹² ενώ το θέμα έχει απασχολήσει και τον Προπέρτιο στο 4^ο βιβλίο των ελεγείων του (στην ελεγεία 4.1 παρουσιάζεται η διάσταση ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση μέσα από τη συζήτηση του αφηγητή με τον Ώρο, ενώ στην ελεγεία 4.6 τονίζεται η ρωμαϊκή επικράτηση επί των ανατολικών εχθρών). Ο ίδιος ο Αύγουστος έχει ασχοληθεί με την Ανατολή στις δικές του *Res Gestae* αναφερόμενος στον τρόπο με τον οποίον διοικούσε την Αίγυπτο (27), την ανάκτηση των ρωμαϊκών λαβάρων από τους Πάρθους (29) και τις γενικότερες σχέσεις του με την Ανατολή ως ρυθμιστή πολλές φορές της πολιτικής της ζωής (31-33). Μια ιδιαίτερη προσέγγιση της Αιγύπτου μπορεί να βρει κανείς και στο *Bellum Alexandrinum*, έργο Ανωνύμου, όπου ενώ στο κεφάλαιο 21 παρουσιάζεται μια μετριοπαθής εικόνα των Αλεξανδρινών και αναγνωρίζεται η αξία τους, καθώς η αφήγηση προχωρά διαρκώς η εικόνα αυτή γίνεται όλο και πιο υποτιμητική.¹³

Το ερώτημα που εύλογα γεννάται είναι ποια είναι η θέση του Οβιδίου σε αυτή την παράδοση. Η αλήθεια είναι ότι ο Οβίδιος, ο οποίος είναι μεταγενέστερος των προαναφερθέντων συγγραφέων, βρίσκει τη ρωμαϊκή ταυτότητα και την ανατολική ετερότητα ως παγιωμένες καταστάσεις. Ίσως αυτός να είναι και ένας από τους λόγους που δεν διαθέτουμε και μια ολοκληρωμένη μελέτη για την Ανατολή στην οβιδιανή ποίηση. Οι περισσότεροι μελετητές στέκονται σε διάφορες αφηγήσεις των *Fasti*, κυρίως για τη Magna Mater, την ανάμνηση του Ακτίου και την ανάκτηση των πολεμικών λαβάρων από τους Πάρθους (*Fast.* 1.709-24, 4.179-375, 5.579-96, 6.461-69), όχι όμως στο τι συμβαίνει στις *Μεταμορφώσεις*.

Με την Ανατολή στις *Μεταμορφώσεις* έχει ασχοληθεί μόνο ο Philip Hardie, αλλά η προσέγγισή του αφορά μόνο την περιοχή της Φρυγίας. Ξεκινώντας τον

¹¹ Ο Adler (2011) 16-40 αναλύει την *EM* και αναδεικνύει την εικόνα του Μιθριδάτη, ο οποίος, ενώ επιχειρεί να μειώσει τους Ρωμαίους στα μάτια του Αρσάκη, δεν καταφέρνει να ξεφύγει από τα δικά του (ανατολίτικα) ελαττώματα. Το ίδιο παρατηρείται και στην περιγραφή του Αννίβα στην τρίτη δεκάδα του Λιβίου, η οποία εν πολλοίς βασίζεται στον Πολύβιο [Adler (2011) 65-115]. Με την εικόνα του Αννίβα στον Λίβιο έχει ασχοληθεί και ο Hoyos (2015) 371-73.

¹² Σχετικά με την δημιουργία του Άλλου στην *Αινειάδα* και τη δημιουργία της ρωμαϊκής ταυτότητας με όρους εθνικότητας και έμφυλης ταυτότητας διαφωτιστική είναι η ανάλυση της Syed (2008) 137-192, η οποία εστιάζει στους θηλυκούς χαρακτήρες του έπους (Κρέουσα, Διδώ, Κλεοπάτρα, Λαβινία), τη σύνδεσή τους με τον τόπο και την ερωτική διάσταση του αποικισμού και της κατάκτησης καθώς επίσης και τον τρόπο που αποτελούν το Άλλο. Ιδιαίτερα η σύνδεση της Διδώς και της Κλεοπάτρας ως κυρίαρχων μορφών απεικόνισης της ανατολικής ετερότητας θα πρέπει να θεωρηθούν βασικές για τον τρόπο που η ρωμαϊκή ταυτότητα διαμορφώνεται από τον Βεργίλιο.

¹³ Η βιβλιογραφία για τα κείμενα αυτά είναι αρκετά εκτενής και δεν κρίνεται απαραίτητο να παρουσιαστεί στο πλαίσιο της συγκεκριμένης παρουσίασης. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι Gaertner & Hausburg (2013), O'Rourke (2011), Parker (2008 & 2011), Brunt & Moore (1983) κ.ά.

προβληματισμό του από τη διπλή διάσταση του επιθέτου «Phrygius» ως αναφορά τόσο στο τρωικό παρελθόν όσο και στο βαρβαρικό «Άλλο», μεταφέρεται στο έπος του Οβιδίου και εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι δύο σημασίες συνυπάρχουν. Έτσι, ενώ στα πρώτα βιβλία η Φρυγία συνδέεται με την ύβρη και την τιμωρία (ιστορίες Νιόβης και Αράχνης στο 6^ο βιβλίο), τελικά η περιοχή αποκαθίσταται στα μάτια του αναγνώστη με την ιστορία του Φιλήμονα και της Βαυκίδας στο 8^ο βιβλίο, ενώ η τελευταία τριάδα βιβλίων παρουσιάζει τη μετακίνηση των Φρυγών Τρώων προς την Δύση και το ρωμαϊκό τους μέλλον.¹⁴

Ένα έργο με το μέγεθος και την ποικιλία των *Μεταμορφώσεων*, ωστόσο, είναι δυνατό να δώσει ενδιαφέροντα συμπεράσματα εξεταζόμενο υπό το πρίσμα της Ανατολής στο σύνολό του. Έχει αξία να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η εικόνα της Ανατολής θεματοποιείται στο έπος ως «Άλλο», ως κοιτίδα πολιτισμού και ως ρωμαϊκή προϊστορία. Προκειμένου να γίνει κάτι τέτοιο, δεν χρειάζεται, προφανώς, να εξεταστούν όλες οι ιστορίες που πραγματεύεται ο Οβίδιος, καθώς δεν αφορούν όλες ανατολικά θέματα και δεν τοποθετούνται στην Ανατολή, όπως αυτή οριοθετήθηκε πιο πάνω. Η πρώτη επιλογή των ιστοριών, επομένως, θα πρέπει να γίνει με βάση το γεωγραφικό κριτήριο. Έτσι, θα συμπεριληφθούν ιστορίες που διαδραματίζονται στην Ασία και την Αίγυπτο. Η Ελλάδα, όπως έχει ήδη τονιστεί, δεν μπορεί να θεωρηθεί με τον ίδιο τρόπο ως «Άλλο» λόγω της εξέχουσας θέσης της ελληνικής σκέψης και του ελληνικού κόσμου γενικότερα στη Ρώμη.¹⁵ Σε αυτές τις ιστορίες μπορούν να προστεθούν, με βάση την αντίληψη των Ρωμαίων για τη σύνδεση της Καρχηδόνας με την Ανατολή λόγω των Φοινίκων οικιστών της, οι ιστορίες του Κάδμου και του Αινεία. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπάρχει και σε ιστορίες που διαδραματίζονται σε περιοχές που βρίσκονται στα όρια, όπως η Θράκη, όπου λαμβάνει χώρα η ιστορία της Πρόκνης και της Φιλομήλας. Εξάλλου, η ανατολική σοφία εμφανίζεται στο έπος μέσω των διάφορων απηγήσεων που εντοπίζονται στον λόγο του Πυθαγόρα, ενώ η εισαγωγή του Διονύσου στο 3^ο βιβλίο έχει αξία στο πλαίσιο της εισαγωγής ανατολικών θρησκευτικών στοιχείων.

Φαέθων	1.747 – 2.343
Ευρώπη & Κάδμος	2.833 – 3.137
Πενθέας	3.511 – 3.733
Μινυάδες	4.31 – 415
Περσέας	4.604-5.249
Αράχνη	6.1 – 145
Νιόβη	6.146 – 312
Λητώ στη Λυκία	6.313 – 381
Μαρσύας	6.382 – 400
Πρόκνη και Φιλομήλα	6.401 – 674
Βορέας και Ωρείθυια	6.675 – 721
Μήδεια	7.1 – 424
Φιλήμων και Βαυκίς	8.611 – 724
Βυβλίσ	9.439 – 665
Ίφις	9.666 – 797

¹⁴ Hardie (2007) 93-101.

¹⁵ Βλ. υποσημειώσεις 2, 5, 9, 10.

Ορφέας	10.1 – 11.66
Μίδας	11.85 – 193
τρωικό παρελθόν Ρώμης	βιβλία 11-14
Πυθαγόρας	15.60 – 478

Οι ιστορίες που θα εξεταστούν στο πλαίσιο της θεματοποίησης της Ανατολής στις *Μεταμορφώσεις*.

Πέρα από τα ιδεολογικά θέματα στα οποία έχει σταθεί ο μέχρι τώρα προβληματισμός, μια παρατήρηση του Ο' Rourke σχετικά με την κριτική στον Οριενταλισμό μπορεί να ανοίξει νέους ορίζοντες ερμηνείας. Ο Ο' Rourke παρατηρεί ότι ο Said δεν έχει λάβει υπόψη του τη συσχέτιση του Οριενταλισμού με τις έμφυλες ταυτότητες,¹⁶ πράγμα που έχει σημασία για την ανάλυση της ρωμαϊκής ποίησης. Η 'θηλυκή', συνεπώς, Ανατολή έρχεται σε άμεση σύνδεση με την ελεγεία, τη στιγμή που το έπος τονίζει την 'αρσενική' δυτική κυριαρχία. Είναι σαφές ότι μια τέτοια διαπίστωση προσδίδει καινούργιες, ενδιαφέρουσες προεκτάσεις στην εξέταση των ανατολικών στοιχείων των *Μεταμορφώσεων* προσφέροντας μια έντονα ειδολογική διάσταση.

Συνοψίζοντας, το βασικό ερευνητικό ζήτημα που θα θέσει αυτή η διατριβή είναι η μελέτη του ρόλου και της σημασίας της Ανατολής στις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου. Πρωτίστως θα οριστεί με σαφήνεια τι ακριβώς αντιπροσωπεύει και συνιστά την Ανατολή κατά την εποχή του ποιητή σε γεωγραφικό, αλλά κυρίως σε ιδεολογικό επίπεδο. Στη συνέχεια τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα πρέπει να συγκριθούν με τα στοιχεία που αντλούνται από τις ιστορίες των *Μεταμορφώσεων* που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με την Ανατολή. Η έρευνα, ωστόσο, οφείλει να προχωρήσει περισσότερο και να ασχοληθεί με το πώς τα ελεγειακά μοτίβα που αποτελούν ταυτόχρονα και χαρακτηριστικά της Ανατολής διεισδύουν και σε ιστορίες που διαδραματίζονται μακριά από αυτή.

Βιβλιογραφία:

- Adler, E. (2011), *Valorizing the Barbarian: Enemy Speeches in Roman Historiography*, Austin.
- Balsdon, J. P. V. D. (1979), *Romans and Aliens*, London.
- Brunt, P. A. & Moore, J. M. (1983), *Res Gestae Divi Augusti. The Achievements of the Divine Augustus with an Introduction and Commentary*, Oxford.
- Champion, G.B. (2004), *Cultural Politics in Polybius' Histories*, Berkeley.
- Gaertner, J. F. & Hausburg, B. C. (2013), *Caesar and the Bellum Alexandrinum: An analysis of style, narrative technique and the reception of Greek historiography*, Göttingen.
- Hall, E. (1989), *Inventing the Barbarian: Greek self-definition through tragedy*, Oxford.
- Hardie, P. (2007), "Phrygians in Rome / Romans in Phrygia" in Urso, G. (ed.), *Tra Oriente e Occidente. Indigeni e Romani in Asia Minore, Atti del convegno internazionale Cividale del Friuli, 28-30 settembre 2006*, Pisa.
- Hoyos, D. (2015), "Rome and Carthage in Livy" in Mineo, B. (ed.), *A Companion to Livy*, Chichester.

¹⁶ Στην ίδια κατεύθυνση θα πρέπει να θεωρηθεί ότι κινούνται και οι παρατηρήσεις της Syed για τις οποίες έγινε αναφορά παραπάνω (βλ. υποσημείωση 12).

- Miller, F. J. (1977), *Ovid Metamorphoses with an English Translation*, London.
- Muñoz Grijalvo, E (2011), “The Frontiers of Graeco – Roman Religions: Greeks and Non-Greeks from a Religious Point of View” in Herkster, O. & Kaiser, T. (edd.), *Frontiers in the Roman World. Proceedings of the Ninth Workshop of the International Network Impact of Empire (Durham 16-19 April 2009)*, Impact of Empire, vol. 13, Leiden – Boston.
- Nauta, R. R. (2007), “Phrygian Eunuchs and Roman Virtus: The Cult of Mater Magna and the Trojan Origins of Rome in Virgil’s *Aeneid*” in Urso, G. (ed.), *Tra Oriente e Occidente. Indigeni e Romani in Asia Minore, Atti del convegno internazionale Cividale del Friuli, 28-30 settembre 2006*, Pisa.
- O’ Rourke, D. (2011), “‘Eastern’ Elegy and ‘Western’ Epic: reading ‘orientalism’ in Propertius 4 and Virgil’s *Aeneid*”, *Dictynna*, 8 (<http://dictynna.revues.org/699>).
- Parker, G. (2008), *The Making of Roman India*, Cambridge – New York.
- Parker, G. (2011), “India, Egypt and Parthia in the Augustan Verse: the post – orientalist turn”, *Dictynna*, 8 (<http://dictynna.revues.org/691>).
- Russo, F. (2014), “The Function of the Trojan Myth in Early Roman Expansionism in Greece and Asia Minor” in Cojocaru, V. et all (edd.), *Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods*, Cluj – Napoca.
- Said, E. (1996), *Οριενταλισμός*, μτφ. Φ. Τερζάκης, Αθήνα.
- Syed, Y. (2008), *Vergil’s Aeneid and the Roman Self*, Ann Arbor.
- Wyke, M. (1992), “Augustan Cleopatras: Female Power and Poetic Authority” in Powell, A. (ed.), *Roman Poetry and Propaganda in the Age of Augustus*, London.
- Zanker, P. (2009), *Ο Αύγουστος και η Δύναμη των Εικόνων*, μτφ. Γ. Πάγκαλος & Μ. Πεχλιβάνος, Αθήνα.